

ti. Bir asır sonra Ya'rubîler'in çöküş dönemine girmesiyle kabilenin şeyhi Rahmet el-Matarî serbest davranmaya başladı ve yüzyılın ortalarına doğru eski Culfâr'ın yanına kurduğu Re'sülhayme'de bağımsızlığını ilân etti. Daha sonra Re'sülhayme ile Şârika'da güçlü bir donanma ve kara ordusu oluşturan Rahmet el-Matarî, Nâdir Şah'ın öldürülmesi (1160/1747) ve İran'ın körfezdeki nüfuzunu kaybetmesi üzerine çevredeki Kavâsim hâkimiyetini ve Hürmüz Boğazı trafiğindeki kontrolünü pekiştirdi; bu durum bir asır kadar devam etti.

Doğu Hindistan Şirketi vasıtasıyla Basra körfezine yönelik ticarî ve siyasî faaliyetlerini arttıran İngiltere, XIX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren güç kullanarak razı ettiği bölgedeki bazı Arap emirlikleri ve kabileleriyle saldırmazlık antlaşmaları imzaladı ve 1819'da da bir saldırıyla ele geçirip kısa bir süre işgal altında tuttuğu Re'sülhayme'yi ve limandaki gemileri tahrip etti. Bunun üzerine Şârika'ya çekilen (1820) Emîr Sultan b. Sakr da bir saldırmazlık antlaşması imzalamak zorunda kaldı. 1869'da Kavâsim toprakları ikiye bölündü ve Re'sülhayme, Şârika emîrinin yeğeni Humeyd b. Abdullah'ın idaresinde müstakil bir emirlik haline geldi. Bu yıllarda İngilizler'in körfezdeki nüfuzunu zayıflatmak için harekete geçen Osmanlı Devleti, Arap yarımadasının Katar'a kadar olan kısmını yeniden ele geçirdiyse de İngilizler'i bölgeden çıkaramadı. İngiltere, 1892'de sahil boyundaki Arap emirlikleriyle yeni antlaşmalar imzalayarak nüfuzunu daha da arttırdı. Bu antlaşmalarla iç işlerinde bağımsızlık hakkı verilen emirlikler dış işlerinde ve savunma konusunda İngiltere'ye bağlandı.

Önceleri körfezdeki emirliklerle yalnız stratejik konumları açısından siyasî ve ticarî sebeplerle ilgilenen İngiltere, XX. yüzyılın ilk yarısında bölgede petrol bulunması üzerine bunlarla daha fazla ilgilenmeye başladı ve buraya iyice yerleşmeye karar vererek 1952'de kendisine bağlı Antlaşmalı Emirlikler Konseyi'ni kurdu. Fakat şartların giderek zorlaşması karşısında 1968'de körfezden çekileceğini açıkladı. Bunun üzerine bölgedeki emirlikler 30 Mart 1968'de kendi aralarında birlik oluşturma kararı aldılar ve 2 Aralık 1971 tarihinde Birleşik Arap Emirlikleri Devleti'ni kurdular. Ancak Re'sülhayme, Ebûzabî ve Dübey emirliklerinin ayrıcalıklarını kabul etmediği ve İran ile kıyı petrolerinden pay alma hususunda bir anlaşma yaptığı için Şu-

bat 1972'de birliğe katılabildi. Kırk üyeli Millî Meclis'in altı üyesi Re'sülhayme'ye aittir.

Yüzölçümü 1700 km² olan ve nüfusu 200.000'i aşan Re'sülhayme Emirlîği toprak genişliği ve nüfus bakımından federasyonun dördüncü üyesidir. Bol yağış alan geniş ovalara sahip bulunduğu için yedi emirlik arasında tarıma en elverişli olanı Re'sülhayme'dir. Son yıllarda tarım ve hayvancılık alanında büyük gelişme olmuş ve 2000'den fazla örnek çiftlik kurulmuştur. İhtiyacın üzerinde üretilen sebze ve meyveler diğer emirliklere ihraç edilir. Ülke toprakları petrol ve doğal gaz kaynakları bakımından pek zengin değilse de günlük çıkarılan petrol 6500 varil bulmakta ve yıllık gelirin % 65'ten fazlası petrolden sağlanmaktadır. Nüfusun yandan fazlasını petrole bağımlı iş kollarında çalışmak üzere Hindistan, Pakistan, Bengladeş ve İran'dan gelen işçiler oluşturur. Yerli halkın çoğunluğu Sünnî müslümandır. Başşehir Re'sülhayme, büyük bir köprüyle birbirine bağlanan eski ve günümüzde Nahl denilen modern şehirden meydana gelmiştir. Liman, petrol ve sanayi tesisleriyle uluslararası havaalanı şehrin kuzeyindeki Rems bölgesinde yer almaktadır. 1999 yılında Re'sülhayme'de Câmîatü'l-ittihâd adıyla bir üniversite kurulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Kahire Kasr-ı Âbidin Vesikaları, Mahfaza, nr. 1255, vesika nr. 194, Ks. 3, tarih 4 Mayıs 1853; *Anglo-Ottoman Convention 1913*, BA, Muahede, nr. 366 (bu antlaşmanın İngiltere arşivindeki nüshası için bk. Public Record Office, FO, nr. 78/5113); *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries* (ed. C. U. Aitchison), Calcutta 1892, X, 135-137; *Detlîlû'l-Halîc* (Tarih), I, 307-328; II, 966-977, 993-1022; Cemâl Zekeriyâ Kâsım, *el-Halîcû'l-'Arabî* (1840-1914), Kahire 1966, s. 457-462; J. D. Anthony, *Arab States of the Lower Gulf*, Washington 1975, s. 97-122; Cevde Haseneyn Cevde, *el-'Âlemü'l-'Arabî: Dirâse fi'l-coğrafiya'l-iktisâdiyye*, İskenderiye, ts. (Dârü'l-ma'rîfetü'l-câmiyye), s. 327-364; Sultan Muhammad al-Kâsimî, *The Myth of Arab Piracy in the Gulf*, London 1988, s. 84-150; Şâkir Mustafa, *Mevsû'atü düvelî'l-'âlemi'l-İslâmî ve ri-câlîhâ*, Beyrut 1995, IV, 2128-2134; M. İsmâil Deştî, *Şekâ'îku'n-nu'mân fi târîhi'l-Halîc*, Dimaşk-Beyrut 1425/2005, s. 458-461, 476-491; Wahid al-Rifaat, "Constitution of the U. A. A.", *MEJ*, XXVII/3 (1972), s. 307-325; G. Rentz, "Kavâsim", *EI²* (İng.), IV, 778; G. R. D. King, "Ra's al-Khayma", a.e., VIII, 435-436; G. Nonneman, "al-Shârika", a.e., IX, 349; B. Kelly, "al-Imârât al-'Arabîyya al-Mutta'hida", a.e. *Suppl.*, s. 416-419; Mustafa L. Bilge, "Birleşik Arap Emirlikleri", *DİA*, VI, 200-203; Mahmûd Remzî, "Re'sü'l-hayme", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 2004, IX, 702-703.

MUSTAFA L. BİLGE

RE'SÜLMÂL

(رأس المال)

Malın

kâr ya da fazlalık içermeyen aslı, ana para, sermaye.

Sözlükte "baş" anlamına gelen re's ile mâl kelimelerinden oluşan re'sü'l-mâl ter-kibi fıkıhta ticaret için gereken ana para ve paraya çevrilebilir malların bütününü ifade eden ana mal, ana para, sermaye, kapital yanında bir malın kâr ya da fazlalık içermeyen aslını belirtmek için kullanılır. Fıkıh eserlerinde daha çok zekât, şirket, mudârebe, selem, ribâ, karz, büyü, murâbaha, tevliye gibi bölümlerde geçen re'sü'l-mâl kavramı bağlama göre farklı mânalar taşır. Meselâ şirket akdinde tarafların ortaya koyduğu sermayeyi, miras hukukunda vârislere bölüştürülecek toplam terekkeyi, selem akdinde alıcının peşin olarak ödediği semeni, karz akdinde herhangi bir fazlalık / faiz içermeksizin borç verilen malı ifade eder. Re'sülmâl sahibine rabbü'l-mâl ve sermayedâr denir. Câhiliye dönemi Arap toplumunda oldukça yaygın olan faiz uygulamalarında borcun aslı re'sülmâl, fazlalıklar ise ribâ diye adlandırılmaktaydı. Re'sülmâl ter-kibi Kur'ân-ı Kerîm'de ribâyı kesin biçimde yasaklayan âyetlerin ardından ana paranın alacaklıya ait olduğu ifade edilirken (el-Bakara 2/279), ayrıca Hz. Peygamber'in Vedâ hutbesinde ribâ yasağı bağlamında (Ebû Dâvûd, "Büyü", 5) çoğul şekliyle (rûsû emvâl) geçer. Modern Arapça'da er-re's-mâliyye veya el-mezhebû'r-re'smâli "kapitalizm" anlamında kullanılır. Ekonomi terimi olarak "üretim sürecinde insan emeğinin verimliliğini arttıran üretim malları" (Unay, s. 12), "işletmede kullanılan ve işletmenin teçhizatı olduğu için üretime yönelik mallar" (Savatier, s. 103) şeklinde tanımlanan sermayenin tüketim mallarından farklı olarak üretime yönelik mallardan oluşma özelliği ön plandadır. İlkel dönemlerde üretime dönük faaliyetler yalnız emek ve doğal kaynaklarla yapılırken zamanla sermayeye ihtiyaç duyulmuş, üretim araçları da sürekli değişmiş, basit aletler yerini makineye ve modern teknolojiye bırakmıştır. Bütün bu dönüşümler üretimde sermayeyi son derece önemli bir faktör haline getirmiştir. Ekonomi dilinde sermaye dar anlamda meşrû olan değişik üretim yollarıyla bir şeyi yapmak üzere ortaya konulan nakdî serveti ya da beşerî kabiliyeti, geniş anlamda ise toplumun sahip olduğu kaynakların tamamını kapsar. Bu sebeple iktisatçılar sermayeyi ikiye ayırır.

1. Üretim için gerekli materyalleri içeren ve görünürde artış göstermeyen binalarla üretimde kullanılan makine ve teçhizatlardan oluşan sâbit sermaye. 2. Mal üretiminde ve kâr elde etmede kullanılan aynı ya da nakdî sermaye anlamına gelen tedavüldeki sermaye. Bundan başka fizikî / teknik sermaye, döner sermaye, hukukî sermaye, beşerî sermaye gibi birçok sınıflandırma yapılmıştır (Unay, s. 13).

Fıkıh eserlerinin akid şirketleriyle ilgili bölümünde sermaye anlamında olmak üzere re'sülmâl kavramı geniş bir kullanıma sahiptir. Akid şirketleri iki veya daha çok kişinin bir sözleşme çerçevesinde ortaklaşa iş yapmasını sağlayan ortaklık türleridir. Bu amaçla taraflar mal (emvâl), iş gücü (a'mâl) ya da kredi ve itibar (vücûh) ortaklığı türünde şirketler kurabilir. Emvâl şirketinde tarafların koyduğu re'sülmâl nakit ve / veya ticarî emtia türünden mallar iken a'mâl şirketinde ortakların emek ve meslekî becerileri, vücûh şirketinde ise piyasadaki kredileridir. Bu şirketlerin her biri sermaye, kâr zarar paylaşımı ve ortakların birbiriyle sadece vekâlet veya hem vekâlet hem kefâlet ilişkisi içinde olmasına göre mufâvada ve inân türlerine ayrılır. Mufâvada ortaklığı emvâl türünden ise re'sülmâlin altın, gümüş veya nakit para olması gerekir; ticaret malları re'sülmâl yapılamaz. Ortakların farklı katkılarıyla oluşan mudârebe şirketinde taraflardan biri sadece re'sülmâlî, diğeri emeğiyle ortaklığa katılır; zarar sermaye sahibi tarafından karşılanır; işletmecisi ortak sermaye sahibinin vekili durumunda olup emeğine karşılık ayrıca bir bedel talep edemez.

Re'sülmâl kavramının kullanıldığı diğer fikhî konuların başlıcaları şunlardır: 1. Karz akdi. İhtiyaç sahiplerine yardımcı bulunmanın yollarından biri olan ve dinen teşvik edilen faizsiz borç para verme durumunda ödünç alan kimse sadece borç aldığı miktarı (ana parayı) ödemekle yükümlüdür. 2. Güvene dayalı satım. Satım parasının (semen) satıcının maliyet konusunda ki beyanına göre belirlenmesi durumunda güvene dayalı satım türlerinden söz edilir; bunlar da fiyat satıcının aldığı bedelden düşükse vadfa, yüksekse murâbaha, aldığı bedele eşitse tevlîye diye anılır. Satıcı, fıkıh terminolojisinde "malı alırken borçlandığı şey" anlamında kullanılan re'sülmâl (alış fiyatına) neleri dahil ettiğini müşteriye açıklamışsa bunların tamamını sermayeye ekleyebilir. Fakat satıcının, "Bana maliyeti şudur" veya "bana mal olduğu fiyata" şeklinde genel bir ifade kullanması sık rastlanan bir durum olduğundan fıkıh

doktrinleri nelerin fiyata veya maliyete dahil sayılıp sayılmayacağı hususunda ölçüler geliştirmişler ve çözümler üretmişlerdir (bk. MURÂBAHA). 3. Selem akdi. Üreticinin sermaye temin edebilmesini kolaylaştıran ve paranın peşin, malın vadeli olarak teslimi esasına dayanan selem / selef akdinde satıcıya ödenen satış bedeli re'sülmâl diye isimlendirilir. Selem akdinin kurulmasıyla satıcı re'sülmâl (semane) hemen, müşteri ise mala belirlenen vade dolduğunda sahip olur. Selem akdinde re'sülmâlin cinsi, niteliği, miktarı belli olmalı ve fakihlerin çoğunluğuna göre semen akid meclisinde teslim edilmelidir. Mâlikîler'e göre selemde ana paranın geciktirilmesi câizdir. 4. Sarf akdi. Para olarak kullanılan altın, gümüş gibi değerli madenlerin ya da kâğıt paraların kendi cinsinden veya ayrı cinsten bir parayla peşin olarak değiştirilmesi işlemi olan sarfta bedellerden birinin peşin ödenmemesi halinde akid karşı dönüşür ve akid anında teslim edilen kısım bedel değil re'sülmâl olacağından vade (nesfe) faizi meydana gelir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "mvl", "res" md.leri; *Tâcü'l-'arûs*, "mvl", "res" md.leri; Bâcî, *el-Müntekâ*, Beyrut 1403/1983, IV, 300; Serahsî, *el-Mebsû't*, XI, 151, 152, 173, 176, 177; XIII, 86; Kâsânî, *Bedâ'i'*, VI, 56, 57, 58, 60, 61; VII, 394-396; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'tîlî'l-Muhtâr*, İstanbul 1987, II, 34, 36; Şirbînî, *Mugni'l-muhtâc*, II, 102, 213; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), IV, 501; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 953; Bilmen, *Kamus*, VI, 92, 117; Ahmet Debbağoglu, *İslâm İktisadına Giriş*, İstanbul 1979, s. 280; R. Savatier, *Hukukî ve Ekonomik Açından Borçlar Teorisi* (trc. Turgut Önen – Tamer İnal), Ankara 1980, s. 103; Sa'dî Ebû Ceyb, *el-Kâmusü'l-fıkhi*, Dimaşk 1988, s. 239; M. Revvâs Kal'acî-Hâmid Sâdık Kuneibî, *Mu'cemü'l-ugatî'l-fukahâ*, Beyrut 1988, s. 217; Nezihi Hammâd, *İktisâdî Fıkıh Terimleri* (trc. Recep Ulusoy), İstanbul 1996, s. 128; Cafer Unay, *Genel İktisat*, Bursa 2000, s. 12, 13; S. M. Imamuddin, "Bayt al-Mal and Banks in the Medieval Muslim World", *IC*, XXXIV/1 (1960), s. 26; Servet Bayındır, "Sermaye ve Tarihsel Süreçte Mali Aracı Kurumların Sermayeye Yaklaşım Tarzı", *İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, İstanbul 2002, s. 174-178; "Re'sü'l-mâl", *Mv.F*, XXII, 6; İsmail Özsoy, "Faiz", *DİA*, XII, 110; Hamdî Abdülazîm, "Re'sü'l-mâl", *el-Mevsû'atü'l-İslâmiyye-tü'l-'âmme*, Kahire 1422/2001, s. 668.

ŞEVKET TOPAL

REŞÂD

(bk. RÜŞD).

REŞAD

(bk. MEHMED V).

REŞEHÂT

(رشحات)

Fahreddin Ali Safî'nin
(ö. 939/1532)

Nakşibendî şeyhlerinin
biyografisine dair Farsça eseri.

Tam adı *Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât*'tır. Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî'nin oğlu olan müellif eserin mukaddimesinde, 889 (1484) ve 893 (1488) yıllarında şeyhi Ubeydullah Ahrâr'ın sohbetlerine katılarak duyduklarını not ettiğini, 909'da (1503) bu bilgileri Nakşibendiyye'ye mensup diğer şeyhlerden duyduğu ve güvenilir eserlerden derlediği bilgilerle beraber kitap haline getirdiğini, asıl amacının Ubeydullah Ahrâr'ın hayatını ve menkıbelerini anlatmak olduğunu, esere verdiği "Reşehât" adının eserin tamamlandığı 909 (1503) yılıyla ilginç bir şekilde örtüştüğünü ifade eder.

Mukaddimeden sonra bir makale, üç bölüm (maksad) ve bir hâtıme şeklinde düzenlenen eserin yarıdan fazlasını oluşturan makale kısmında Yûsuf el-Hemedânî'den itibaren doksanın üzerinde Nakşibendiyye ricâlinin hayat hikâyeleri ve görüşlerine yer verilmiş, Abdülhâlik-ı Gucdüvânî'ye ayrılan sayfalarda Nakşibendiyye'nin on bir temel prensibi de açıklanmıştır. Birinci bölüm Ubeydullah Ahrâr'ın soyu ve yakınlarıyla birlikte hayatını, ikinci bölüm hikmetli sözlerini, üçüncü bölüm kerametlerini ve bu kerametleri nakleden çocuklarıyla önde gelen müridlerinin isimlerini ihtiva etmektedir. Hâtımede Ubeydullah Ahrâr'ın vefatı anlatılmıştır. Eserde önemli görüşlerin aktarıldığı bölümler "reşha" başlığıyla diğerlerinden ayrılmış, yer yer bazı tasavvufî terimler "kâşife" başlığı altında ele alınmıştır.

Müellif eserinde, görüştüğü ve sohbetlerine katıldığı kimselerden bizzat dinlediklerini kaydetmekle birlikte Muhammed Pârsâ'nın *Maķâmât-ı Hâce 'Alâ'üddîn 'Atîâr*ı, Ebû'l-Kâsım Muhammed Buhârî'nin *Risâle-i Bahâ'îyye*'si, Mevlânâ Şehâbeddin'in *Maķâmât-ı Emîr Kûlâlî*, Muhammed Kâdî Semerkandî'nin *Silsiletü'l-'ârifîn ve tezkiyetü's-sıddîkîn*'i, Mîr Abdülevvel'in *Mesmû'ât*'ı, Abdurrahman-ı Câmî'nin *Nefeḥâtü'l-üns*'ü gibi kaynaklardan da yararlanmış. Bu bakımdan eser, XVI. yüzyıl öncesi Nakşibendî tarih ve kültürünü yansıtan en güvenilir kaynaklardan biri durumundadır. Kitapta bazı hatalara da rastlanmaktadır. Meselâ Ahmed Yesevî'nin halifelerinden Hakîm Süleyman Ata, Hakîm Ata ve Süleyman Ata diye iki ayrı